

ΠΟΝΤΙΑΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΜΝΗΜΗΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ

Η παρουσία των Ελλήνων στον Πόντο πανάρχαια χάνεται στους μυθικούς χρόνους και τους θρύλους της Αργοναυτικής εκστρατείας. Ο Φρίξος, γιος της Νεφέλης και του βασιλέως του Ορχομενού οδηγείται στον τόπο της θυσίας, όμως ένα χρυσόμαλλο κριάρι σταλμένο από τον Δία κατέρχεται από τον ουρανό, ο Φρίξος και η αδελφή του Έλλη ανεβαίνουν στην ράχη του και φεύγουν πετώντας για την Ανατολή. Πάνω από την θάλασσα η Έλλη ζαλίζεται, πέφτει και πνίγεται. Η θαλάσσια περιοχή που πνίγηκε η Έλλη ονομάστηκε Ελλήσποντος, δηλ. πόντος(=θάλασσα)της Έλλης. Ο Φρίξος συνέχισε το ταξίδι του στον Εύξεινο Πόντο φθάνοντας στην Κολχίδα. Εκεί θυσίασε το κριάρι στον Δία και χάρισε το δέρμα του ζώου(χρυσόμαλλο δέρας)στον βασιλιά Αιήτη. Αργότερα, ο Ιάσωνας, γιος του βασιλέως της Ιωλκού Πελία, ξεκινά για την μακρινή Κολχίδα με στόχο να φέρει πίσω το χρυσόμαλλο δέρας και να κερδίσει τον θρόνο της Ιωλκού. Έτσι οργανώνεται μία εκστρατεία στην οποία συμμετείχαν φημισμένοι ήρωες και βασιλείς της Ελλάδος, όπως ο Ηρακλής, Πυλέας, Θησέας, οι Διόσκουροι Κάστωρ και Πολυδεύκης, ο Λαέρτης πατέρας του Οδυσσέως κ. ά. Οι ήρωες αυτοί ταξιδεύουν με το πλοίο Αργώ (εξ ου και η ονομασία Αργοναύτες)και φθάνουν στην Κολχίδα μετά από πολλές περιπέτειες. Ο Ιάσων εκτελεί τους άθλους και με την βοήθεια της κόρης του Αιήτη Μήδειας θα πάρει το χρυσόμαλλο δέρας και την ίδια. Οι μύθοι αυτοί εμπεριέχουν τις πρώτες ιστορικές αναφορές για το ενδιαφέρον των Ελλήνων για την περιοχή, τις στρατιωτικές και εμπορικές τους βλέψεις. Οι Έλληνες ονόμασαν τα αφιλόξενα νερά του Άξενου Πόντου σε Εύξεινο, δηλ. φιλόξενο, Πόντο. Και πράγματι, με την εγκατάσταση των Ελλήνων αποικιστών η περιοχή μεταβλήθηκε σε φιλόξενο Πόντο.

Οι πρώτες ελληνικές αποικίες στον Πόντο και την Μαύρη Θάλασσα χρονολογούνται στα 800π. Χ. Με την κάθοδο των Δωριέων στην Ελλάδα, άλλα ελληνικά φύλα, οι Αχαιοί και οι Ίωνες, μεταναστεύουν σε διάφορες περιοχές. Ιδρύονται πόλεις, όπως η Ηράκλεια, η Σινώπη, τα Κοτύωρα, η Κερασούντα, η

Τραπεζούντα, η Αμισσός (Σαμψούντα), η Φάσις, το Παντικάπαιον, η Ολβία, η Οδησσός κ. ά. Η περιοχή είχε μεγάλο εμπορικό ενδιαφέρον για τους Έλληνες, καθώς ήταν πηγή χρυσού, αργύρου, σιδήρου, χαλκού, ξυλείας, μαλλιού, και σιτηρών. Ο Πόντος αποτελούσε τον σιτοβολώνα της αρχαίας Ελλάδος και όποιος ήλεγχε την περιοχή και τα Στενά, είχε κυρίαρχη θέση στα ελληνικά πράγματα. Οι άποικοι του Πόντου διατηρούσαν τους πολιτιστικούς δεσμούς με την μητροπολιτική Ελλάδα, και ανέπτυξαν επαφές και ανταλλαγές με τους γηγενείς, όπως οι Χάλυβες, Χαλδαίοι, Σκυθηνοί, στους οποίους μετέδωσαν τον ελληνικό πολιτισμό. Όλες αυτές οι ελληνικές πόλεις και οι γηγενείς λαοί είχαν επαφές και συναλλαγές, δεν απέκτησαν όμως πολιτική ενότητα.

Στους κλασσικούς χρόνους ο Πόντος συνδέθηκε με την Κάθοδο των Μυρίων. Ο ιστορικός Ξενοφών μας περιγράφει την δύσκολη πορεία της επιστροφής των Ελλήνων, που πολέμησαν στο πλευρό του Κύρου, μέσα από τα βουνά του Κουδιστάν και της Δυτικής Αρμενίας, για να φθάσουν στον Φάση ποταμό και στα παράλια του Πόντου, και να αναφωνήσουν το περίφημο "θάλαττα!θάλαττα!!!"(400/399π. Χ.). Οι ελληνικές πόλεις του Πόντου δέχθηκαν τους Μυρίους, του έδωσαν τρόφιμα και πλοία για να επιστρέψουν στην Ελλάδα. Ο Πόντος αποτελούσε περσική σατραπεία, ενώ στους ελληνιστικούς χρόνους ιδρύθηκε το βασίλειον του Πόντου από τον Μιθριδάτη Α'(337302 π. Χ.). Το κράτος του Πόντου υπό τους Μιθριδάτες ευνόησε την διάδοση της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού, και την επαφή των Ελλήνων και των γηγενών, ώστε να δημιουργηθεί ένα συμπαγές κράτος. Στους ρωμαϊκούς χρόνους οι Μιθριδάτες πολέμησαν κατά της ρωμαϊκής απειλής, και μάλιστα ο Μιθριδάτης ο Ευπάτωρ επεξέτεινε την κυριαρχία του κράτους του στην Γαλατεία, Μ. Ασία, Καππαδοκία, στο Αιγαίο. Το 88 π. Χ. ο Μιθριδάτης θα διατάξει γενική σφαγή των Ρωμαίων της Μ. Ασίας και θα περάσει απέναντι στην Αθήνα, όπου θα αναζητήσει συμμάχους τις ελληνικές πόλεις στην εκστρατεία του κατά της Ρώμης. Ο Ρωμαίος στρατηγός Σύλλας σε επάλληλες μάχες κατατρόπωσε τα στρατεύματα του Μιθριδάτη. Ακολούθησαν άλλοι δύο μιθριδατικοί πόλεμοι κατά της Ρώμης, ώσπου ο Πομπήιος νίκησε κατά κράτος τον Μιθριδάτη. Με τον θάνατο του Μιθριδάτη καταλύεται το βασίλειο του Πόντου και καθίσταται ρωμαϊκή επαρχία.

Στους χρόνους του Διοκλητιανού ο Πόντος διαιρείται σε τρεις επαρχίες, 1)τον Διόσποντο(που αργότερα ο Μ. Κων/νος προς χάριν της μητέρας του Ελένης,

μετωνόμασε σε Ελενόποντο), με πρωτεύουσα την Αμάσεια, και πόλεις όπως Ευχάιτα, Ζήλα, Λεοντόπολη, Σινώπη, Αμισό, 2)τον Πόντο Πολεμωνιακό(περιοχή Ανατολικού Πόντου), με πρωτεύουσα την Νεοκαισάρεια, και πόλεις όπως Κόμανα, Πολεμώνιο, Κερασούντα, Τραπεζούντα, 3)την Μικρά Αρμενία, με πρωτεύουσα την Σεβάστεια, και πόλεις όπως Κολωνία, Σάταλα, Σεβαστόπολη. Η διοικητική αυτή διαίρεση θα διατηρηθεί ως τα χρόνια του Ιουστινιανού(6^{ος} αι.), που διαιρεί την αυτοκρατορία σε μεγάλες διοικητικές περιφέρειες(θέματα). Οι βυζαντινοί αυτοκράτορες απέδιδαν μεγάλη σημασία στρατηγική στον Πόντο, καθώς ευρισκόταν στα ανατολικά σύνορα του κράτους και αποτελούσε το ανάχωμα κάθε εχθρικής εξ ανατολών επιδρομής(Περσών, Αράβων, Τούρκων) Οι πόλεις του Πόντου οχυρώνονται με τείχη. Περίφημα είναι τα τείχη της Τραπεζούντας που χτίζονται με εντολή του Ιουστινιανού. Με τους αγώνες υπεράσπισης των συνόρων της αυτοκρατορίας("των άκρων") συνδέονται οι περίφημοι ακρίτες, τα πολεμικά κατορθώματα των οποίων απετέλεσαν πηγή υπερηφάνειας και εμπνεύσεως των ακριτικών τραγουδιών. Μεγάλο μέρος των ακριτικών τραγουδιών συνδέονται με την περιοχή του Πόντου. Επί Ιουστινιανού και στους επομένους χρόνους θα ακμάσουν πόλεις του Πόντου ως διοικητικά, εκκλησιαστικά, στρατιωτικά και εμπορικά κέντρα. Η Τραπεζούντα, πρωτεύουσα του θέματος της Χαλδίας(που κάλυπτε εδαφικά το μεγαλύτερο μέρος του Πόντου), η Κερασούντα, η Τρίπολη, τα Κοτύωρα, η Σινώπη, η Νικόπολη, η Αμισός(Σαμψούντα), η Αμάσεια, η Αργυρούπολη, είναι μερικές από τις σημαντικότερες πόλεις του Πόντου την βυζαντινή εποχή.

Ο χριστιανισμός θα διαδοθεί από πολύ νωρίς στον Πόντο. Πρώτος κήρυκας του Ευαγγελίου στην περιοχή του Πόντου φέρεται ο Απόστολος Ανδρέας. Στα χρόνια των φοβερών διωγμών του Διοκλητιανού και του Μαξιμιανού, ο ποντιακός χριστιανισμός προσέφερε στην Εκκλησία πλήθος μαρτύρων της πίστεως, με γνωστότερους τον Άγιο Ευγένιο(πολιούχο της Τραπεζούντας)και τους Αγίους Σαράντα Μάρτυρες της Σεβάστειας. Με την αναγνώριση του χριστιανισμού ως επισήμου θρησκείας του κράτους από τον Μ. Κων/νο, η Εκκλησία μπορεί ανεμπόδιστα να οργανωθεί και να αναπτυχθεί. Στην Α' Οικουμενική Σύνοδο της Νικαίας(325)από την περιοχή του Πόντου μετέχουν οι επίσκοποι Τραπεζούντος, Αμάσειας, Κομάνων, Ζήλων, Νεοκαισαρείας, Πιτυούντος. Τα βουνά του Πόντου προσφέρουν τις κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη του μοναχισμού. Στον Πόντο μόνασαν ο Μέγας Βασίλειος και ο Γρηγόριος ο Θεολόγος. Περίφημα

μοναστήρια, κέντρα θρησκευτικής και πνευματικής ζωής ιδρύονται, μεταξύ αυτών της Παναγίας Σουμελά, του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, γνωστό και ως Μονή Βαζελώνος, της Παναγίας Γουμερά, του Αγ. Γεωργίου Περιστερεώτου κ. ά. Η περιοχή του Πόντου ανέδειξε μεγάλες πατερικές μορφές της Εκκλησίας, όπως ο Γρηγόριος Νεοκαισαρείας και ο Άγιος Αθανάσιος ο Αθωνίτης, ιδρυτής του Αγιορείτου Μοναχισμού, που γεννήθηκε στην Τραπεζούντα το 930. Οι επίσκοποι του Πόντου είχαν σημαντική ανάμειξη στα εκκλησιαστικά ζητήματα καθ'όλην την βυζαντινή περίοδο. Ιδίως ο εκάστοτε επίσκοπος Τραπεζούντος απέκτησε κύρος, ώστε συχνά να προεδρεύει Συνόδων ακόμη και Οικουμενικών, όπως λ. χ. ο Τραπεζούντος Θεόδωρος στην Σύνοδο της Κων/πόλεως το 680 ή ο Τραπεζούντος Χριστόφορος στην Ζ' Οικουμενική Σύνοδο(787). Ο επίσκοπος Νήφων προήδρευσε της Συνόδου του 1351 που κατεδίκασε τον Βαρλαάμ και τους οπαδούς του και δικαίωσε την ησυχαστική διδασκαλία του Γρηγορίου του Παλαμά. Ο Τραπεζούντος Δωρόθεος είχε ρόλο στην Σύνοδο ΦερράραςΦλωρεντίας(14381439), ακόμη και ως Πρόεδρος αυτής.

Την ακτινοβολία του ποντιακού χριστιανισμού και την σημαντική του προσφορά στην Εκκλησία μαρτυρούν οι περίφημες μονές και οι αναρίθμητοι περικαλλείς ναοί που κόσμησαν και καθαγίασαν την περιοχή του Πόντου. Ιδίως η Τραπεζούντα μπορούσε να καυχηθεί για τους μεγαλοπρεπείς ναούς της. Ο Μητροπολιτικός Ναός της Τραπεζούντος ήταν η Παναγία η Χρυσοκέφαλη(ωνομάσθηκε έτσι διότι η εικόνα της Παναγίας είχε την κεφαλή Της από χρυσές ψηφίδες). Σε αυτόν γίνονταν οι στέψεις οι γάμοι, βαπτίσεις, κηδείες αυτοκρατόρων, ενθρονίσεις Μητροπολιτών, επίσημες δοξολογίες για νίκες κατά των βαρβάρων. Άλλος μεγαλοπρεπής ναός ήταν αυτός του πολιούχου Αγίου Ευγενίου. Η μορφή του Αγίου ήταν χαραγμένη στα νομίσματα της Τραπεζούντος, στον ναό του Αγ. Ευγενίου κατέφευγαν οι Τραπεζούντιοι για να ζητήσουν την προστασία του. Μάλιστα, ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος, επειδή θεώρησε σημαντική την βοήθεια του Αγίου στην νίκη του κατά των Βουλγάρων, ήρθε προσκυνητής στον ναό του Αγ. Ευγενίου στην Τραπεζούντα. Φημισμένη επίσης για την ομορφιά και τις σπουδαίες τοιχογραφίες της ήταν ο ναός της Αγίας Σοφίας, έξω από τα τείχη της πόλεως, που άρχισε να κτίζεται γύρω στα 1204.

Η περίφημη Μονή της Παναγίας Σουμελά, στο όρος Μελά, απετέλεσε για αιώνες το θρησκευτικό κέντρο του ποντιακού ελληνισμού, με πνευματική αλλά και

οικονομική επιρροή, καθώς τα προνόμια των Πατριαρχών, των αυτοκρατόρων και των σουλτάνων, της επέτρεψαν να διατηρεί μετόχια και κτήματα, εργαστήρια, νερόμυλους, αποθήκες. Οι μοναχοί Βαρνάβας και Σωφρόνιος, με την καθοδήγηση της Παναγίας, ξεκίνησαν από την Αθήνα για να φθάσουν στον ορεινό Πόντο, και στο όρος Μελά να ιδρύσουν το μοναστήρι, με την θαυματουργό εικόνα της Παναγίας και το Αγίασμα, που αποτελούσαν πόλο έλξης προσκυνητών, χριστιανών και μουσουλμάνων που ευλαβούντο την Παναγία, ως τις μέρες μας ακόμη, παρ'ότι η Μονή είναι ερειπωμένη και εγκαταλελειμμένη από το 1922. Αυτοκρατορικά χρυσόβουλα, πατριαρχικά σιγίλλια, σουλτανικά φερμάνια περιγράφουν τα κτήματα και εξαρτήματα της Μονής, ως και τα προνόμιά της. Μεγάλος δωρητής της Μονής υπήρξε ο Αλέξιος Γ' Κομνηνός, της δυναστείας των Κομνηνών της Τραπεζούντος, που βασίλευσε μεταξύ 1349-1390, που ανακαίνισε τα κτίρια της Μονής και μερίμνησε για την αγιογράφιση. Στην θύρα της Μονής σώζεται η κτιτορική επιγραφή του Αλεξίου Γ'. Αλλά και οι σουλτάνοι σεβάστηκαν τα προνόμια και τις απαλλαγές που είχε η Μονή, κάτι που της επέτρεψε να διατηρήσει την αίγλη και την θρησκευτική της επιρροή καθ'όλα τα δύσκολα χρόνια της οθωμανοκρατίας. Μητέρες σουλτάνων, όπως του Σελήμ και του Βαγιαζίτ Β'(15^{ος} αι.) ευλαβούνταν την Παναγία, και μεσολαβούσαν στους σουλτάνους για την παραχώρηση προνομίων και την προστασία της Μονής. Το θρησκευτικό κέντρο του ποντιακού ελληνισμού έσβησε το 1923, όταν οι τελευταίοι μοναχοί το εγκατέλειψαν για να σωθούν. Τα πολύτιμα χειρόγραφα και βιβλία της Μονής μεταφέρθηκαν από τους Τούρκους στο Μουσείο της Άγκυρας. Την καταστροφή και την ερήμωση ολοκλήρωσε η πυρκαγιά του 1930. Ωστόσο, ακόμη και σήμερα κάτοικοι της περιοχής, αλλά και Έλληνες από την Ελλάδα πηγαίνουν προσκυνητές στην ερειπωμένη Μονή.

Η Παναγία Σουμελά βρήκε νέο καταφύγιο στο όρος Βέρμιο της Βεροίας, όπου ιδρύθηκε η Νέα Μονή που φιλοξενεί την θαυματουργό εικόνα της Παναγίας, το Ευαγγέλιο του Οσίου Χριστοφόρου και τον Σταυρο με Τίμιο Ξύλο, αφιέρωμα των αυτοκρατόρων Κομνηνών, που μετέφερε στην Ελλάδα το 1930 ο μοναχός Αμβρόσιος Σουμελιώτης με την άδεια του Τούρκου πρωθυπουργού Ισμέτ Ινονού. Έτσι ο ποντιακός και απανταχού ελληνισμός απέκτησε νέο θρησκευτικό κέντρο στην Μακεδονία, με την νέα Μονή της Παναγίας Σουμελά.

Οι Έλληνες του Πόντου για 3000 χρόνια πέτυχαν να διατηρήσουν τον ελληνικό τους χαρακτήρα, την γλώσσα τους, και μάλιστα έως και σήμερα η ποντιακή διάλεκτος διατηρεί πολλά στοιχεία της αρχαίας ιωνικής διαλέκτου στην προφορά και στο λεξιλόγιο, και να καλλιεργήσουν τα γράμματα, τις τέχνες και τον πολιτισμό. Από τους αρχαίους χρόνους ξεχωρίζει η μορφή του γεωγράφου Στράβωνος, που καταγόταν από τον Πόντο. Στους βυζαντινούς χρόνους ο Πόντος αναδεικνύει λογίους, επιστήμονες, εκκλησιαστικούς άνδρες, όπως λ. χ. ο Πατριάρχης Ιωάννης Ξιφιλίνος, γνωστός νομομαθής και καθηγητής της νομικής στην Κων/πολη, ο Βησσαρίων, επίσκοπος Νικαίας και καρδινάλιος στην Ρώμη, μία μορφή του ύστερου Βυζαντίου και της πρώιμης ευρωπαϊκής αναγεννήσεως, που πολλά συνεισέφερε στην διάδοση των ανθρωπιστικών ιδεών και την μελέτη των αρχαίων ελλήνων συγγραφέων στην Δύση. Μεγάλη όμως ανάπτυξη των γραμμάτων σημειώθηκε την περίοδο της μεγάλης ακμής του Πόντου, με τους Κομνηνούς, που μετά την Άλωση της Κων/πόλεως από τους Φράγκους (1204), ίδρυσαν στον Πόντο ανεξάρτητο ελληνικό κράτος, την αυτοκρατορία της Τραπεζούντας, με έδρα την Τραπεζούντα. Οι Κομνηνοί φρόντισαν για τα γράμματα, τις τέχνες, το εμπόριο. Έκτισαν μεγαλοπρεπή δημόσια κτίρια, εκπαιδευτήρια (περίφημη υπήρξε η Σχολή της Τραπεζούντας), ναούς και μοναστήρια. Οι πόλεις και οι μονές του Πόντου κατέστησαν μορφωτικά και πολιτιστικά κέντρα, όπου διδάσκονταν θεολογία, φιλοσοφία, αστρονομία, μαθηματικά.

Την πολιτιστική αυτήν ανάπτυξη που συνοδεύονταν και από αντίστοιχη οικονομική ευημερία ήρθε να ανακόψει η οθωμανική κατάκτηση. Η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας μετά από 247 έτη ζωής, έπαυσε να υπάρχει. Το 1461 υπετάγη στους Οθωμανούς, και έτσι καταλύθηκε το τελευταίο ελεύθερο ελληνικό κράτος. Ο Πόντος, μαζί με τον υπόλοιπο ελληνισμό εισήλθε στην μακραίωνη και σκληρή περίοδο της τουρκοκρατίας, με τις πολλές διώξεις, τους περιορισμούς στην φυσική και οικονομική ελευθερία των πληθυσμών, την μετατροπή ναών σε τζαμιά (όπως η Παναγία η Χρυσοκέφαλη, ο Άγιος Ευγένιος), τους εκτοπισμούς των κατοίκων της Τραπεζούντας και των άλλων μεγάλων πόλεων που διέταξε ο Μωάμεθ ο Πορθητής, τους βίαιους εξισλαμισμούς. Ωστόσο, οι Έλληνες του Πόντου διατήρησαν την γλώσσα και την παράδοσή τους, κράτησαν την χριστιανική πίστη παρά τις διώξεις και τις πιέσεις. Στους αιώνες της οθωμανοκρατίας εμφανίσθηκε το φαινόμενο των κρυπτοχριστιανών, που φανερά δήλωναν μουσουλμάνοι και κρυφά παρέμεναν χριστιανοί, που διατηρούσαν κρυφά εικόνες, λειτουργούνταν κρυφά, είχαν μυστικούς

ιερείς. Στον Πόντο ο αριθμός των κρυπτοχριστιανών υπήρξε μεγάλος. Ολόκληρα χωριά και περιοχές ήσαν κρυπτοχριστιανικές. Τόσο οι φανεροί χριστιανοί, όσο και οι κρυπτοχριστιανοί, προσέφεραν πολλούς νεομάρτυρες στην Εκκλησία και το έθνος. Οι οθωμανοί βασάνιζαν άγρια και θανάτωναν όσους αρνούσαν να αλλαξοπιστήσουν και έμεναν σταθεροί στην πίστη τους, όσους υπό πίεση και πρόσκαιρα για διάφορους λόγους, κυρίως οικονομικούς, μεταπηδούσαν στο Ισλάμ, και σε κάποια στιγμή μετανοούσαν και διακήρυσσαν ανοιχτά ότι επιστρέφουν στον Χριστό, και όσους κρυπτοχριστιανούς συνελάμβαναν να ασκούν κρυφά την χριστιανική τους πίστη. Σύμφωνα με το Ισλάμ, όσοι εγκατέλειπαν το Κοράνι για άλλη θρησκεία, τιμωρούνταν με θάνατο. Σύμφωνα με το βιβλίο του Μητροπολίτη Τραπεζούντος Χρυσάνθου "*Η Εκκλησία της Τραπεζούντας*" οι νεομάρτυρες του Πόντου ανέρχονται σε 50. 000. Άλλοι πάλι πληθυσμοί εξισλαμίσθηκαν πλήρως, διατήρησαν όμως την παράδοση του Πόντου, την μουσική, την ποντιακή διάλεκτο. Ακόμη και σήμερα, στον τουρκικό Πόντο υπάρχουν ελληνόφωνοι Πόντιοι και Μαυροθαλασσίτες, που διατηρούν πολιτιστικούς συλλόγους για την διάσωση των χωρών και της μουσικής του Πόντου.

Στις δύσκολες περιόδους της δουλείας, οι Πόντιοι, με την καθοδήγηση και πνευματική στήριξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου, κατόρθωσαν να διατηρήσουν την πίστη και την γλώσσα. Τα σχολεία που διατηρούσε η Εκκλησία ανεδείχθησαν κέντρα καλλιέργειας των ελληνικών γραμμάτων, κέντρα μορφωτικά και πολιτιστικά που συνέβαλαν στην διατήρηση της θρησκευτικής πίστεως και του εθνικού χαρακτήρος των Ποντίων. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο είχε διαιρέσει τον Πόντο σε έξι Μητροπόλεις(Τραπεζούντος, Ροδοπόλεως, Κολωνίας, ΧαλδίαςΚερασούντος, Νεοκαισαρείας, και Αμασειάς), και με βάση την εκκλησιαστική αυτή διαίρεση οργανώθηκε και η μέριμνα για τους κατοίκους του Πόντου. Στα τέλη του 19^{ου} αιαρχές 20ου αι. στον Πόντο υπήρχαν 1. 047 σχολεία, με 1. 247 δασκάλους και 76. 000 μαθητές και μαθήτριες. μεταξύ των οποίων περίφημα ήσαν τα Φροντιστήρια Τραπεζούντος και Αργυρουπόλεως, το Γυμνάσιο Κερασούντος κ. ά.

Στους πολλούς αιώνες της τουρκοκρατίας οι πιέσεις των ποντιακών πληθυσμών από τους κατακτητές υπήρξαν συνεχείς, με περιόδους εξάρσεως και υφέσεως. Οι εξωτερικοί παράγοντες επηρέαζαν την στάση των Οθωμανών έναντι των χριστιανών. Για παράδειγμα, οι ρωσοτουρκικοί πόλεμοι του 17^{ου}18^{ου} αι. αύξαιναν την θρησκευτική καταπίεση, και πολλοί Πόντιοι αναγκάζονταν να

μεταναστεύουν στην ρωσική επικράτεια(Κριμαία, Καύκασος). Ωστόσο, τον 20ο αι. , ιδίως από το 1908 και μετά, οι διωγμοί γίνονται πιο συστηματικοί και επιδιώκουν την εκρίζωση και τον αφανισμό των χριστιανικών πληθυσμών. Η εμφάνιση του εθνικιστικού κινήματος των Νεοτούρκων, που επιδιώκει την απομάκρυνση του σουλτάνου και την δημιουργία ενός τουρκικού κράτους, στο οποίο οι μειονότητες δεν έχουν θέση. Επομένως, είτε θα πρέπει να αφομοιωθούν πλήρως είτε να εξοντωθούν οικονομικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά, γλωσσικά, βιολογικά.

Με την έκρηξη του Α΄Παγκοσμίου Πολέμου το 1914 οι Τούρκοι με την συνεργασία των Γερμανών συμμάχων τους εφαρμόζουν πρόγραμμα γενοκτονίας κατά των χριστιανών Αρμενίων και Ελλήνων του Πόντου και της Μ. Ασίας. Με συγκεκριμένα διοικητικά και στρατιωτικά μέτρα πλήττουν τους Ποντίους. Τους απαγορεύουν την ελεύθερη εξάσκηση επαγγέλματος και τις οικονομικές συναλλαγές με τους Τούρκους, κηρύσσουν γενική επιστράτευση των ανδρών στα διαβόητα Τάγματα Εργασίας, εκτοπίζουν πληθυσμούς, λεηλατούν χωριά, καταστρέφουν περιουσίες, σφάζουν και ατιμάζουν τους κατοίκους τους. Οι κάτοικοι του Πόντου κατατάσσονται με την βία στα Τάγματα Εργασίας, υποβάλλονται σε καταναγκαστική εργασία, εξαντλητικές πορείες, εκτοπισμούς και μεταφορά στα βάθη της Ανατολίας. Σύμφωνα με έκθεση των ελληνικών προξενικών αρχών το 1915 "οι εκτοπιζόμενοι από τα χωριά τους δεν είχαν δικαίωμα να πάρουν μαζί τους ούτε τα απολύτως αναγκαία. Γυμνοί και ξυπόλητοι, χωρίς τροφή και νερό, δερόμενοι και υβριζόμενοι, όσοι δεν φονεύονταν καθ'οδόν, οδηγούνταν στα όρη. Οι περισσότεροι απ'αυτούς πέθαιναν κατά την πορεία από τα βασανιστήρια. Στο τέλος του ταξιδιού, εξαντλημένοι, έπεφταν στα χέρια των Τούρκων κατοίκων που τους αποτελείωναν...". Τον Δεκέμβριο του 1916 στρατιωτικό διάταγμα προέβλεπε την άμεση εξόντωση των ελληνικών πληθυσμών των ποντιακών περιοχών, την εξορία και τον εκτοπισμό των αμάχων πληθυσμών στα βάθη της Ανατολίας με απώτερο σκοπό την οργανωμένη τους σφαγή. Οι συμμορίες των ατάκτων Τσετών συμμετείχε στις σφαγές και τις βιαιοπραγίες του τακτικού τουρκικού στρατού. Έτσι, με τους εκτοπισμούς, τους βιασμούς, τις λεηλασίες, τους φόνους, τις δημεύσεις των περιουσιών και το κάψιμο των σπιτιών των Ελλήνων του Πόντου, ετέθη σε εφαρμογή ένα πρωτοφανές και οργανωμένο σχέδιο γενοκτονίας των χριστιανικών πληθυσμών, σύμφωνα με το πρόγραμμα των Νεοτούρκων για την εθνολογική αλλοίωση, τον βιολογικό αφανισμό

και τον βίαιο εκτουρκισμό όλων των μειονοτήτων, ώστε το σύγχρονο τουρκικό κράτος να είναι εθνολογικά και θρησκευτικά ομογενοποιημένο.

Κατά την διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ποντιακοί και αρμενικοί πληθυσμοί κατέφυγαν στην ρωσική επικράτεια, στις περιοχές του Καυκάσου, για να ξεφύγουν από την μανία των Τούρκων. Με την λήξη του Πολέμου και παρά τις διακηρύξεις των νικητών για αυτοδιάθεση, ανεξαρτησία και σεβασμό των εθνότητων και των μειονοτήτων, η κατάσταση των Ελλήνων του Πόντου δεν βελτιώθηκε. Το ρωσικό κράτος είχε καταρρεύσει, είχε ξεσπάσει η Οκτωβριανή Επανάσταση των Μπολσεβίκων, οι δυτικές συμμαχικές δυνάμεις ήσαν ενάντιες στο νέο καθεστώς στην Ρωσία και διέβλεπαν στην υποστήριξη των Νεοτούρκων ως αντιπερισπασμό προς τους Μπολσεβίκους στην περιοχή του Καυκάσου. Ο Κεμάλ λοιπόν, με εντολή των δυτικών συμμάχων, αποβιβάζεται το 1918 στην Σαμψούντα, για να διασφαλίσει την τάξη στην περιοχή και την ασφάλεια των πληθυσμών, στην πραγματικότητα όμως για να ολοκληρώσει το έργο της γενοκτονίας των Ποντίων.

Με το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και στην διάρκεια των διπλωματικών διαπραγματεύσεων μεταξύ των νικητών για τον εδαφικό διαμελισμό της ηττημένης Οθωμανικής αυτοκρατορίας, οι Πόντιοι πρότειναν στον Ελευθ. Βενιζέλο να προσαρτηθεί ο Πόντος στο ελληνικό κράτος. Μάλιστα, είχαν ετοιμάσει και σχετικό υπόμνημα συνοδευόμενο από εθνολογικούς και γεωγραφικούς χάρτες περί δημιουργίας ανεξάρτητης Δημοκρατίας του Πόντου, σύμφωνα με την αρχή της αυτοδιάθεσης των εθνών που εφήρμοζαν ως διπλωματική αρχή οι Μεγάλες Δυνάμεις. Αυτές όμως δεν διέκειντο ευμενώς σε μία τέτοια προοπτική. Ο Βενιζέλος απέρριψε την πρόταση αυτή διότι οι απομακρυσμένες περιοχές του Πόντου δεν θα μπορούσαν να προστατευθούν αποτελεσματικά από τον ελληνικό στρατό. Ο Ελευθ. Βενιζέλος αντιπρότεινε ένα άλλο σχέδιο, πιο ρεαλιστικό και εφικτό, την σύσταση ομοσπονδιακού κράτους Ποντίων-Αρμενίων. Ο Μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρυσανθος ήρθε σε επαφή με τον πρόεδρο των Αρμενίων Αλέξανδρο Χατισιάν με τον οποίο υπέγραψαν συμφωνία τον Ιανουάριο του 1920 για την ίδρυση Ποντοαρμενικού κράτους. Τον Νοέμβριο του 1920 οι Αρμένιοι ηττήθησαν στρατιωτικά από τον Κεμάλ στο Ερζερούμ και συνθηκολόγησαν. Έτσι, το σχέδιο δεν προχώρησε, ενώ και οι εξελίξεις στο μέτωπο της Μ. Ασίας δεν ήσαν ευνοϊκές. Ο ελληνικός στρατός προήλανε στα βάθη της Ανατολίας κυνηγώντας τον Κεμάλ που

είχε την υλική και στρατιωτική υποστήριξη των Μεγ. Δυνάμεων και της κομμουνιστικής Ρωσίας, που ο καθένας για δικούς του λόγους δεν επιθυμούσε την παρουσία και εδαφική κυριαρχία των Ελλήνων στην Μ. Ασία. Όταν το μικρασιατικό μέτωπο κατέρρευσε και άρχισε η υποχώρηση του ελληνικού στρατού(1922), η κατάσταση για τους Ποντίους επιδεινώθηκε, καθώς ο Κεμάλ απερίσπαστος πλέον στράφηκε εναντίον των Ποντίων, με σφαγές, λεηλασίες, κάψιμο χωριών. Όλα αυτά τα χρόνια οι Πόντιοι για να αυτοπροστατευθούν από τις επιθέσεις των Τούρκων είχαν οργανώσει ένοπλα ανταρτικά σώματα στα βουνά, ωστόσο το ηρωικό αντάρτικο του Πόντου, απομονωμένο, εξαντλημένο, αναγκάστηκε να καταθέσει τα όπλα μπροστά στις δυνάμεις του Κεμάλ που είχαν την στήριξη των δυτικών και των Μπολσεβίκων με χρήματα, στρατιωτικούς συμβούλους και εξοπλισμό.

Η τρομοκρατία, οι εκτοπισμοί, τα εργατικά τάγματα, οι κρεμάλες, οι πυρπολήσεις των ποντιακών χωριών, οι βιασμοί, οι δολοφονίες, τα έκτακτα δικαστήρια, που καταδίκάζαν και εκτελούσαν αδιακρίτως την ηγεσία του ποντιακού ελληνισμού(προκρίτους και ιερείς)ερήμωσαν πληθυσμιακά την περιοχή. Όσοι άνδρες συλλαμβάνονταν, οδηγούνταν στο εσωτερικό της Μ. Ασίας για να πεθάνουν από τις εξαντλητικές πορείες τις κακουχίες, τα βασανιστήρια από τους Τσέτες και τους Τούρκους χωρικούς. Όλη αυτή η πλούσια και πυκνοκατοικημένη περιοχή ερημώθηκε σε απίστευτο βαθμό από τις θηριωδίες των Τούρκων. . Απ' όλον τον ελληνικό πληθυσμό των περιοχών της Σαμψούντας, της Σινώπης και της Αμάσειας απέμειναν κάποιες ανταρτικές ομάδες που περιπλανώνταν στα βουνά Παντού υπήρχαν άταφα πτώματα ανδρών, γυναικών, παιδιών , πολλά ακρωτηριασμένα και ακέφαλα, αποκαϊδία, χαλάσματα, γκρεμισμένα σπίτια. **Από τους 700. 000 Έλληνες του Πόντου θύματα της οργανωμένης γενοκτονίας υπήρξαν 353. 000 νεκροί από δολοφονίες, απαγχονισμούς, πείνα, ασθένειες, κακουχίες, δηλ. πάνω από τον μισό ποντιακό πληθυσμό κατά τα έτη 19141923.**

Με την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάννης(30 Ιανουαρίου 1923)που προέβλεπε την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών, άρχισε μία νέα περιπέτεια για τους Ποντίους, ο δρόμος της προσφυγιάς. Αρκετές χιλιάδες Ποντίων είχαν καταφύγει για ασφάλεια στις περιοχές του Καυκάσου, της Γεωργίας και της Κριμαίας, όπου έως σήμερα εξακολουθούν να διαβιούν. Περίπου 400. 000 Ποντίων , από τον Μάρτιο του 1924 που άρχισε επίσημα η ανταλλαγή των πληθυσμών, μέσα σε

άθλιες συνθήκες υγιεινής(πεινά, δίψα, ασθένειες) μετακινούνταν από τα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας με ατμόπλοια που διέθεσε η Ελλάδα για την μεταφορά τους. Στην Ελλάδα πάλι οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν σε προσφυγικούς καταυλισμούς στην Αθήνα, τον Πειραιά, την Θεσσαλονίκη, την Μακεδονία, μέσα σε δύσκολες συνθήκες, καθώς το ελληνικό κράτος μόλις είχε βγει από την περιπέτεια της μικρασιατικής καταστροφής, καθημαγμένο υλικά και ψυχολογικά, και αδυνατούσε να προσφέρει τις κατάλληλες συνθήκες υποδοχής, φιλοξενίας και οριστικής εγκαταστάσεως τόσων χιλιάδων προσφύγων.

Η μεγάλη προσφορά του ποντιακού ελληνισμού δεν έπαυσε ποτέ, ακόμη και μετά τον ξεριζωμό τους από τις πατρογονικές τους εστίες μετά από συνεχή παρουσία 3. 000 χρόνων. Με τον ερχομό τους στην Ελλάδα έφεραν μαζί τους τα όσια και τα ιερά της φυλής μας, τις εικόνες, τα λείψανα των αγίων και τα ιερά τους κειμήλια. Με την εθνική τους συνείδηση, την πλούσια πολιτιστική, εθνική και θρησκευτική κληρονομιά της γης του Πόντου, με τα έθιμά τους, κατόρθωσαν σταδιακά να ενσωματωθούν στην ελλαδική κοινωνία, και με το πνεύμα τους, την εξυπνάδα, την εργατικότητα τους και την εμπειρία τους στο εμπόριο, συνέβαλαν τα μέγιστα στην ανάπτυξη και την πρόοδο της Ελλάδος, σε κάθε επίπεδο. Ιεράρχες(μεταξύ αυτών και ο Χρύσανθος, τελευταίος Μητροπολίτης Τραπεζούντος και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Αθηνών), επιστήμονες, έμποροι, καλλιεργητές, το ποντιακό στοιχείο ενδυνάμωσε την οικονομική, πνευματική και θρησκευτική ζωή της Ελλάδος, διατηρώντας παράλληλα τις παραδόσεις του, τους ποντιακούς χορούς, την διάλεκτο, τα έθιμα, αλλά και άσβεστες τις μνήμες των αλησμόνητων πατρίδων του Πόντου και της Μαύρης Θάλασσας. Για όλα αυτά η σύγχρονη Ελλάδα αλλά και ο απόδημος ελληνισμός οφείλει πολλά στο 1. 500. 000

Ποντίων που ζουν στην Ελλάδα και άλλους τόσους αποδήμους ποντιακής καταγωγής που ζουν στην Αμερική, Αυστραλία, Ευρώπη και Αφρική. Με πολλή ευγνωμοσύνη αναγνωρίζουμε την προσφορά τους αλλά και ευλαβικά τιμούμε τις 353. 000 ψυχές των νεομαρτύρων του έθνους και της πίστεως, των θυμάτων της ποντιακής γενοκτονίας. Σε ελάχιστο δείγμα αναγνώρισης, και ύστερα από πολυχρόνιες παραλείψεις, ασυγχώρητη ολιγωρία, διπλωματική ατομία και παλινωδίες του επισήμου ελληνικού κράτους, από τις 24 Φεβρουαρίου 1994 **καθιερώθηκε από την Βουλή των Ελλήνων η 19^η Μαΐου επισήμως ως "Ημέρα**

Μνήμης για την Γενοκτονία των Ελλήνων του Μικρασιατικού Πόντου"(στις 19 Μαΐου 1919 ο Κεμάλ αποβιβαζόταν στην Σαμψούντα, για να συνεχίσει πιο συστηματικά την γενοκτονία των Ποντίων). Βεβαίως, η Τουρκία αρνείται να αναγνωρίσει την σφαγή των Ποντίων(αλλά και 1. 500. 000 Αρμενίων)με τον διεθνή όρο "γενοκτονία"(όρος που καθιερώθηκε το 1945 στην Δίκη της Νυρεμβέργης για να χαρακτηρίσει τις ναζιστικές θηριωδίεςγενοκτονία=συστηματική και προγραμματισμένη σε ευρεία κλίμακα και με κάθε εγκληματική μέθοδο εξολόθρευση μίας εθνικής, φυλετικής ή θρησκευτικής πληθυσμιακής ομάδος). Στην διπλωματική πρωτοβουλία του ελληνικού κράτους εναπόκειται πλέον η υποχρέωση να αγωνισθεί διεθνώς για την αναγνώριση της γενοκτονίας των Ποντίων από χώρες και διεθνείς οργανισμούς.